

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 958 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlari.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	
Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	

O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'ri	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Aglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'ri	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета “русского языке” на современном этапе	243
Адилова Солияхон	
Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyoroza Dilorom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	

Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMlar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashhura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	
Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts	379
Urozaliyev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilhomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	

Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
“Sirdaryo” va “Sirdaryo-Farm” erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgani imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to‘g‘risida	444
Davlayev G‘olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta’siri	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O‘zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globallashuvi sharoitida xo‘jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug‘urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	
Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag‘laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish	497
Mahmudova Go‘zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg‘onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан	509
Хайдаров Зохи Шаривович, Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохи Зода	
Inson kapitalida mujassam bo‘lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O‘zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag‘allikni qisqartirishning innovatsion yo‘llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o‘g‘li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari	545
Fayziyeva Dilafruz Shuxratovna	

“Авеста” – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садилов Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
To'irova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	
O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduraximovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraximovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi.....	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammaddin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliyev Elyor, Khoshimova Sevara	

Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda anderrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish.....	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari.....	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles.....	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	
Sug'urta kompaniyalarida asosiy samaradorlikning muhim ko'rsatkichlari ahamiyati va tansifi.....	788
Sharipova Durdona	
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqarish.....	793
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	797
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Oziq-ovqat mahsulotlari bozorining rivojlanish metodologiyasi.....	801
Meyliyeva Dilnoza Boboniyoz qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali va aniq foydalanishni ta'minlashga qaratilgan eng muhim qaror va u haqida ayrim mulohazalar	806
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Surxondaryo viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish.....	809
Ravshanov To'yli Gulmurodovich	
Investitsiyalarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati.....	814
Rizayeva Kumush Mexriddin qizi	
Использование маркетинговых исследований в маркетинговой деятельности предприятий.....	818
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Расширение возможностей зелёной энергетики и её роль в устойчивом развитии предприятий энергетической отрасли Узбекистана	824
Аллаева Гульчехра Жалгасовна, Хакимджанова Сурайё Хабибуллаевна	
Aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosatini boshqarish tamoyillari	829
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich	
Turizm transport infratuzilmasini baholash imkoniyatlari va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muammolari	835
Agzamov Shaxboz Akmalovich	

Mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatida biznes ekotizimini tashkil etish yo'llari.....	839
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida axborot-resurs markazi faoliyatini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan tizimli islohotlar tahlili.....	844
Qurbanova Muazzam Fazliddinovna	
Развитие транспортной сферы в условиях цифровизации экономики.....	847
Акбарова Лайло Упашевна	
O'zbekiston Respublikasining 2024-yilgi soliq qonunchilik hujjatlariga kiritilgan asosiy o'zgarish va soliq imtiyozlari berish tartibini takomillashtirish masalalari.....	853
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
O'zbekistonda elektron tijoratni yuritish va tartibga solishning me'yoriy-huquqiy asoslari.....	860
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
Korxonalarning innovatsion faoliyatini moliyalashtirish yo'nalishlari	866
Shayakubov Shaxzod Shakabilovich	
Yetakchi xorijiy ilmiy tashkilotlarga qisqa muddatli ilmiy stajirovkalarga yuborilgan yosh olimlarning tahlili....	871
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Global iqlim o'zgarishining iqtisodiy ta'sirini baholash modellari.....	875
Elov Ashrafjon Asqarjon o'g'li	
Влияние прямых иностранных инвестиций (ПИИ) на экономику Узбекистана.....	880
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish.....	885
Ostonokulov Azamat Abdukarimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Iqtisodiyot tarmoqlarining tarkibiy o'zgarishlarini iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholashning nazariy asoslari	893
Kaxorova Anora Nusratovna	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике Узбекистан.....	897
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Optimizing Lumbar Spinal Fusion with Cellular Technologies.....	902
Aripkhodjaev Fuzuliddin Ziyaviddinovich	
Qo'shilgan qiymat solig'ini budjetdan qaytarish tartibini takomillashtirish	909
Qurbanov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	913
Sultonboyeva Munira Baxodirovna	
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari.....	919
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari.....	925
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Цифровизация в дошкольном образовании: механизмы управления для повышения качества.....	929
Хайдаров Рустамбек Юлчибаевич	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari.....	935
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Export of Agricultural Products of Uzbekistan: New Opportunities and Development Problems.....	939
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi	
Tijorat banklari aksiyalarini fond bozorida harakatlanishini iqtisodiy tahlili	943
Yuldoshova Manzura Ollashkurovna	
Ilmiy-tadqiqot va innovatsion ishlar samaradorligini baholash mezonlari (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti misolida).....	650
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	

TIJORAT BANKLARI AKSIYALARINI FOND BOZORIDA HARAKATLANISHINI IQTISODIY TAHLILI

Yuldoshova Manzura Ollashkurovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti Iqtisodiyot fakulteti
"Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari aksiyalar narxini barqarorligini saqlashda muhim rol o'ynashini belgilab beruvchi SII strategik muhim ko'rsatkichlar (strategically important indicators) ishlab chiqilgan. Ushbu ko'rsatkichlar asosida bank aksiyalar narxini keskin tebranish "Increase-decrease" o'sish-kamayish mexanizmiga ta'sir qilish imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: aksiyalarga to'g'ri keladigan daromad (EPS), o'z kapitalining rentabelligi (ROE), kapitalning yetarlilik koefitsiyenti (CAR), sof foiz marjasi (NIM), aktivlar rentabelligi (ROA), kapitalning rentabelligi (ROYE), bank aksiyalari narxi.

Abstract: In this article, SII strategically important indicators (strategically important indicators) have been developed, which determine the important role of commercial banks in maintaining the stability of stock prices. On the basis of these indicators, the possibilities of influencing the mechanism of "Increase-decrease" in the price of bank shares have been revealed.

Key words: earnings per share (EPS), return on equity (ROE), capital adequacy ratio (CAR), net interest margin (NIM), return on assets (ROA), return on equity (ROE), bank share price.

Аннотация: В данной статье разработаны стратегически важные индикаторы СИИ (стратегически важные индикаторы), которые определяют, что коммерческие банки играют важную роль в поддержании стабильности цен на акции. На основе этих показателей выявлена возможность воздействия на механизм повышения-снижения "Увеличение-уменьшение".

Ключевые слова: прибыль на акцию (EPS), рентабельность капитала (ROE), коэффициент достаточности капитала (CAR), чистая процентная маржа (NIM), рентабельность активов (ROA), рентабельность капитала (ROE), цена акций банка.

KIRISH

Bank hisobotlarini baholashning ahamiyati bank tizimining davlat iqtisodiyotidagi global roli bilan bog'liq. Bank vaqtincha bo'sh kapitalga ega bo'lgan shaxslar va ularning faoliyatini moliyalashtirishga muhtoj bo'lganlar o'rtasida moliyaviy vositachi sifatida mamlakatning qon aylanish tizimi funksiyasini bajaradi. Qabul qilingan investitsiya qarorlarining obyektivligi banklar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarning to'liqligi va ularning ishonchlilikiga bog'liq. Moliyaviy va operatsion ko'rsatkichlar dinamikasini hisobga olish investitsiya obyekti sifatida bank aksiyalarini xolisona tanlash imkonini beradi. Bank hisobotlarini tahlil qilishda kredit moliya institutlarining (banklarning) moliyaviy bo'lmagan sanoat va xizmat ko'rsatish korxonalariga nisbatan o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak. Birinchidan, bu o'z kapitalining past ulushi bilan balans (moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot) tarkibida qarz kapitalining yuqori ulushi. Bu bank sohasi uchun tabiiydir, chunki moliyaviy vositachining asosiy faoliyati qarz mablag'larini jalb qilish va ularni keyinchalik kapitalga qiziqish bo'lgan shaxslarga tezkorlik, to'lov va to'lov asosida taqdim etishdir. Bankning o'z kapitali noqulay biznes sharoitlari va omonatchilar mablag'larining chiqib ketishi bilan bog'liq kutilmagan xarajatlar yuzaga kelganda "xavfsizlik yostig'i" rolini o'ynaydi. Bankning kapitali (o'z mablag'lari) uning majburiyatlari bo'yicha kafolatlarining chegaraviy qiymati sifatida qaraladi. Moliyaviy bo'lmagan tashkilotlar uchun qarz mablag'lari miqdoriga nisbatan o'z kapitalining bunday past ulushi moliyaviy ahvolning yomonlashishini va tashkilotning bankrotligiga olib kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy barqarorlikning pasayishini anglatadi. Istisno kapitalning yuqori aylanmasi bilan tavsiflangan tarmoqlar bo'lishi mumkin, masalan, chakana savdo korxonalari.

Ikkinchidan, banklar va sanoat korxonalari o'rtasidagi sezilarli farq ularning faoliyatini tartibga solish jara-yonidir.

Bunday holda, Markaziy bank bank tizimining tartibga soluvchisi sifatida faoliyat yuritishning majburiy standartlarini belgilaydi, ularga rioya qilish kredit tashkiloti faoliyatidagi risklarni kamaytirish va omonatchilar va kontragentlarni mumkin bo'lgan yo'qotishlardan himoya qilish uchun mo'ljallangan.

Markaziy bankning kapital yetarliligi, aktivlarning likvidligi, faol operatsiyalarning maksimal hajmi va har xil turdagi risklar hajmini tavsiflovchi majburiy normalari belgilandi. Ulardan asosiylari kapitalning yetarliligi va likvidlik koeffitsiyentlaridir.

Uchinchidan, bank ishining o'ziga xos xususiyati buxgalteriya hisobi jarayonidir.

Aylanmalar va hisobvaraqlar qoldiqlarining uzluksiz, kunlik bank hisobi moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishni nazorat qilish va bank operatsiyalari risklarini baholash zaruratidan kelib chiqadi. Yuqoridagi holatlar orqali banklarning fond birjasidagi aksiyalari narxlarini o'zgarishi orqali ularning investorlarga bo'lgan ishonchli bahosini ko'rsatish zarur bo'ladi. Bugungi kunda tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini rivojlantirish orqali ularning davlat ulushini kamaytirish orqali investorlarga sotish masalasi muhim hisoblanadi. "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonunga asosan tijorat banklari qimmatli qog'ozlar bozorida turli xil faoliyat olib borishlari mumkin. Shu bilan bir qatorda, "Qimmatli qog'ozlar bozorining faoliyat ko'rsatish mexanizmi to'g'risida"gi qonunning 17-moddasiga muvofiq, banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyati mazkur qonun, shuningdek, "O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki to'g'risida"gi va "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonunlar bilan tartibga solinishi belgilangan. "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonunga binoan tijorat banklari qimmatli qog'ozlar bozorida:

- qimmatli qog'ozlar (veksel, aksiya, obligatsiyalar, depozit sertifikatlar va boshqalar)ni chiqarish;
- qimmatli qog'ozlarni sotib olish, sotish, saqlash, ular bilan boshqa operatsiyalarni amalga oshirish;
- tovar yetkazib berish va xizmat ko'rsatishdan kelib chiqadigan talab huquqini olish, bunday talablarni inkassatsiya qilish;
- mijozlar ishonib topshirgan operatsiyalarni; mablag'larni jalb etish va joylashtirish hamda qimmatli qog'ozlarni boshqarish va hokazo ishlarni bajarish;
- fond bozori ishtirokchilariga bu borada bank faoliyati yuza-sidan maslahatlar berish kabi operatsiyalarni amalga oshirishlari mumkinligi belgilab berilgan.

Aynan yuqoridagi jarayonlarni amalga oshirishda tijorat banklarini bozordagi faoliyatini baholashda ularning aksiyalari narxini o'rganish va ularga ta'sir qiluvchi omillarni to'liq tavsifini kuzatish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tijorat banklari aksiyalarini fond bozorida harakatlanishi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bunda asosiy e'tibor tijorat banklari aksiyalari narxiga ta'sir qiluvchi omillar va makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga e'tibor qaratilgan. Jumladan, ayrim tadqiqotchilar fikricha, "aksiyalarni tadqiq qilish moliya bozoridagi eng qiyin mavzulardan biri hisoblanadi, lekin yangi yaratilgan model asosida ularning narxi barqarorligini takomillashtirishga harakat qilinganda cheksiz tafsilotlar va murakkab jarayonlarga to'g'ri kelish mumkin"¹.

Tadqiqotchilar tomonidan, bank aksiyalarini narxlarini muhimligini aniqlashda o'tish davridagi mamlakatlarda banklarni xususiyashtirishning ta'sirini o'rganish uchun juda muhimligini aoslab berishgan. Bunda "rivojlanayotgan Bolgariya, Chexiya, Xorvatiya, Vengriya, Polsha va Ruminiya davlatidagi eng yirik banklar tanlab olinib, ularning aksiyaari narxini xusssiyashtirish jarayonidagi ijobiy (salbiy) oqibatlar tahlil qilingan"².

Olib borilgan tadqiqotlarda bank aksiyalari narxini doimiy tebranib turishi ularning iqtisodiy ko'rsatkichlari asosida yuz berish ehtimolligi ham tahlil qilingan. Tadqiqotda, "foiz marjasi aksiyalarga to'g'ri keladigan daromad (EPS), o'z kapitalining rentabelligi (ROE), kapitalning yetarlilik koeffitsiyenti (CAR) va sof foiz marjasi (NIM) bank aksiyalari narxiga va joriy nisbatga (CR) qo'shimcha ta'sir qiladi degan xulosaga kelishgan va NPAlar ularga zararli ta'sir ko'rsatishini asoslab berganlar"³.

Pradhan va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotda (2016) xulosasiga ko'ra, "aksiya narxini aniqlashda muhim o'zgaruvchilar aksiyalar uchun daromad, aksiya uchun dividendlar, narx-daromad nisbati, aktivlar rentabelligi va hajmi hisoblanadi deb xulosaga kelishgan"⁴.

Xuddi shu nuqtayi nazardan, Almumani (2014) tomonidan o'tkazilgan tadqiqot "ASEda ro'yxatga olingan banklar uchun aksiyalar bahosini belgilovchi omillarni ham aniqladi. Ushbu tadqiqot EPS, BV/ ulush, PE nisbati va hajmi bank aksiyalari narxini bashorat qilish uchun muhim belgilovchi omillar ekanligini tahlil qildi"⁵.

- 1 John P. Bonin, Iftekhar Hasan and Paul Wachte. Privatization matters: Bank efficiency in transition countries. Multiprint Oy Helsinki 2004. All opinions expressed are those of the authors and do not necessarily reflect the views of the Bank of Finland.
- 2 Claessens, Stijn, Demirgüç-Kunt, Asli, and Huizinga, Harry, "How Does Foreign Entry Affect the Domestic Banking Market?" Journal of banking and Finance, 25: 891-911, 2001.
- 3 Sudhi Sharma, Indira Bhardwaj, Kamal Kishore. Accounting for the Effect of Accounting and Regulatory Variables on Bank Share Prices - An Empirical Study of Indian Banks in Panel Data Modeling. Asian Journal of Accounting Research. ISSN: 2459-9700. Open access. Article publication date: December 27, 2022 Issue publication date: March 22, 2023
- 4 <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/AJAR-11-2020-0110/full/html>
- 5 <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/AJAR-11-2020-0110/full/html>

Odatda, “iqtisodiy masalalar FUBAR (Fouled Up Beyond All Recognition FUBAR tomonidan hal etilganda, kuzatuvchilar yo assimetrik ma’lumot yoki begonalar kabi “bozor muvaffaqiyatsizliklari” ni ayblashadi yoki hukumatni ayblashadi. Haqiqat kamdan-kam hollarda juda oddiy. Ko’pgina yirik iqtisodiy muvaffaqiyatsizliklar bozor va hukumat muvaffaqiyatsizliklarining kombinatsiyasidan kelib chiqadi, ularni gibril muvaffaqiyatsizliklar, deb atash zarur. Ularning bu holatga kelishi iqtisodiyotni lokomotivi bo’lgan banklar aksiyalarining fond bozorida to’g’ri baholanmasligi oqibati deb ham izohlash mumkin”⁶.

Yuqorida keltirib o’tilgan nazariy yondashuvlarni tahlil qiladigan bo’lsak, bank aksiyalar narxini keskin tebranishi yoki uning barqaror bo’lishi bu banklarning muhim ko’rsatkichlari bilan bog’langanligini ko’rish mumkin. Ushbu holatlar banklarning fond bozoridagi faoliyatiga to’g’ri baho berish zarurligini keltirib chiqaradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Banklarning aksiyalar narxini barqarorligini saqlashda muhim rol o’ynashini belgilab beruvchi SII strategik muhim ko’rsatkichlar (strategically important indicators) bank aksiyalarini keskin tebranish “o’sish-kamayish” mexanizmini chuqur tahlil qilishda asosiy rol uynashi mumkinligi asoslandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari aksiyalari narxlarini fond bozoridagi o’zgarishi, ularning ko’rsatkichlarini ijobiy (salbiy) tomonga o’zgarishi bilan to’g’ridan to’g’ri bog’langan. Shuning uchun bank aksiyalarining fond bozorida keskin ko’tarilish yoki keskin pasayib ketishi bank strategiyasining to’g’ri tashkil etilganligi yoki aksincha tanlangan strategik yo’l noto’g’ri ekanligidan dalolat beradi. Rivojlangan davlatlarda bank aksiyalar narxini keskin o’zgarishi ularning oxir oqibat inqirozga yoki rivojlanib ketish imkoniyatini belgilaydi. Tadqiqotimizda tanklab olingan banklar davlat banklari bo’lib, ularning aksiyalarini fond birjasida harakat siklini o’rganish va shu asosida aksiyalar narxini barqarorligini ta’minlash uchun qilinishi zarur bo’lgan masalalarga bag’ishlangan. O’rganilayotgan birinchi bankimiz “O’zsanoatqurilishbank” ATB bo’lib bank tomonidan bir necha marta aksiyalar emissiya qilingan. Bizga ma’lumki, bank aksiyalari egasining nomi yozilgan hujjatsiz emissiyaviy qimmatli qog’ozlar bo’lib, ular turiga ko’ra oddiy va imtiyozli bo’ladi. Oddiy aksiyalar ovoz beruvchi aksiyalar bo’lib, ular o’z egasiga dividendlar olish, bankni boshqarishda ishtirok etish huquqini beradi, o’z egalariga dividendlarni, shuningdek bank tugatilayotganda aksiyalarga qo’yilgan mablag’larni birinchi navbatda olish huquqini beradigan aksiyalar imtiyozli aksiyalardir. Imtiyozli aksiyalar Bank ustav kapitalining 20 (yigirma) foizidan ortiq bo’lmagan miqdorda, qoida tariqasida jismoniy shaxslar o’rtasida joylashtiriladi. “O’zsanoatqurilishbank” ATB bank aksiyasining nominal qiymati 19 (o’n to’qqiz) so’mni tashkil qilib, bankning ustav kapitali (joylashtirilgan aksiyalar soni) 4.634.513.904.398 (to’rt trillion olti yuz o’ttiz to’rt milliard besh yuz o’n uch million to’qqiz yuz to’rt ming uch yuz to’qson sakkiz) so’mni tashkil qilgan va u quyidagi aksiyalarga bo’lingan:

- umumiy qiymati 4.627.483.904.398 (to’rt trillion olti yuz yigirma yetti milliard to’rt yuz sakson uch million to’qqiz yuz to’rt ming uch yuz to’qson sakkiz) so’m bo’lgan 243.551.784.442 (ikki yuz qirq uch milliard besh yuz ellik bir million yetti yuz sakson to’rt ming to’rt yuz qirq ikki) dona egasining nomi yozilgan oddiy aksiyalar;
- umumiy qiymati 7.030.000.000 (yetti milliard o’ttiz million) so’m bo’lgan 370.000.000 (uch yuz yetmish million) dona egasining nomi yozilgan imtiyozli aksiyalar.”

Bankning bir dona aksiya nominal qiymati 19 so’m va jami chiqarilgan aksiyalar soni 243 921 784 442 donani tashkil etgan.

1-jadval: “O’zsanoatqurilishbank” tomonidan joylashtirilgan aksiyalar umumiy soni⁷

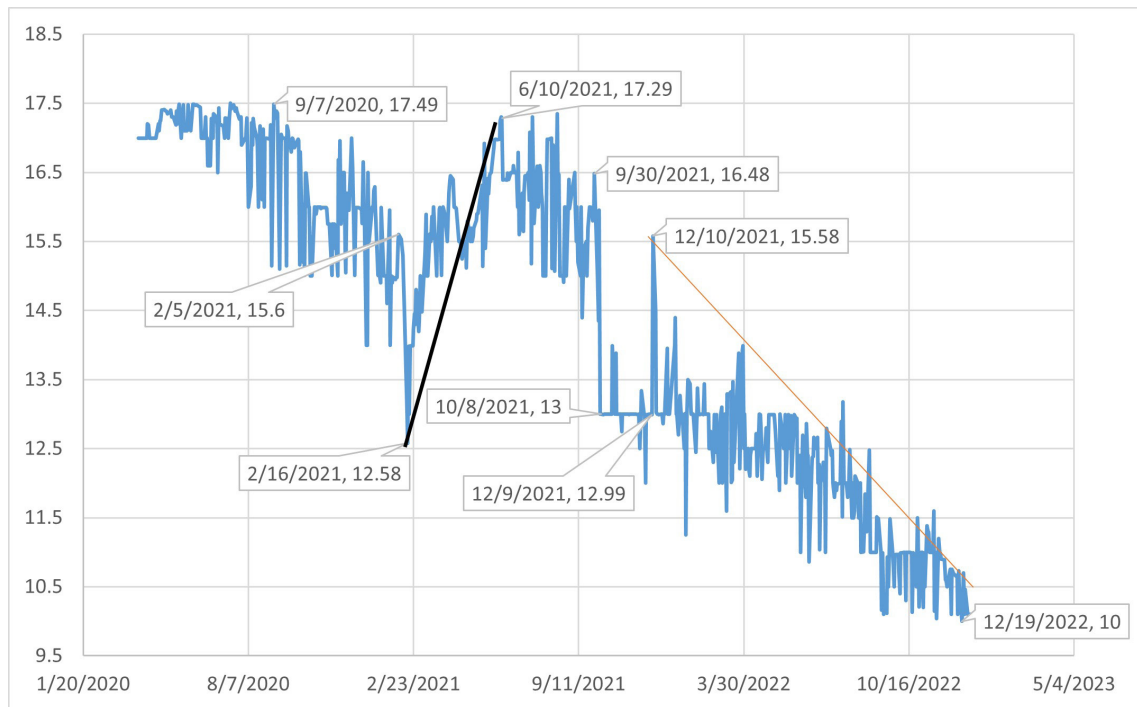
№	Chiqaruv hajmi (mln.so’m)	Nominal qiymati (so’m)	Joylashtirilgan aksiyalar umumiy soni (ming dona)	Shundan, oddiy aksiya (ming dona)	Shundan, imtiyozli aksiya (ming dona)	Joylashtirilgan sana
1	2456358 UZS	19 UZS	129755678	129755678	-	30.10.2019
2	417313 UZS	19 UZS	21963818	21963818	-	25.12.2018
3	300000 UZS	19 UZS	15789474	15789474	-	30.10.2018
4	96723 UZS	19 UZS	5090685	5090685	-	22.12.2017
5	629747 UZS	19 UZS	33144579	33144579	-	05.09.2017
6	27447 UZS	19 UZS	1444556	1430556	14 000	02.08.2017
7	697927 UZS	19 UZS	36732994	36376994	356 000	18.07.2017

⁶ https://saylordotorg.github.io/text_money-and-banking-v2.0/s14-the-economics-of-financial-reg.html

⁷ <https://sqb.uz/uz/for-investors/shares-and-dividends-uz/>

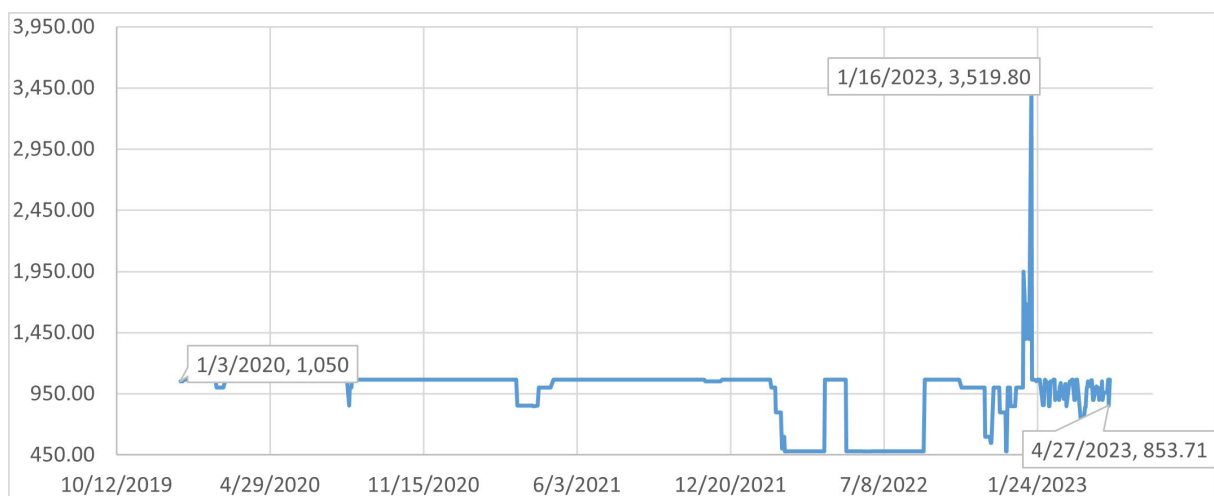
Bank tomonidan 2017-2019-yillar oralig'ida 7 marta aksiyalar emissiya qilingan. Natijada bank ustav kapitalini oshirib borgan. Bankning aksiyalar narxini uch yillik holati tahlil qilinganda quyidagi ko'rinishda o'zgaruvchan chiziqqa ega bo'lgan.

1-rasm: O'zsanoatqurilishbankning aksiyalar narxini fond birjasidagi o'zgarish narxi (3 oylik ko'rsatkichlar)⁸

Xuddi shunday Mikrokreditbank faoliyatini tahlil qiladigan bo'lsak, 2021-yil 28-iyunda nominal qiymati 1 068 (bir ming oltmish sakkiz) so'm bo'lgan 148 539 325 (bir yuz qirq sakkiz million besh yuz o'ttiz to'qqiz ming uch yuz yigirma besh) dona umumiy qiymati 158 639 999 100 (bir YUZ ELLiyuz ellik sakkiz milliard olti yuz o'ttiz tuqqiz million to'qqiz yuz to'qson to'qqiz yuz ming yuz) so'mlik oddiy egasining nomi yozilgan hujjatsiz shakldagi aksiyalar yopiq obuna usuli bilan joylashtirilgan⁹.

Mikrokredit bank tomonidan nominal qiymati 1 068 (bir ming oltmish , sakkiz) so'm bo'lgan, 1264 223 706 (bir milliard ikki yuz oltmish to'rt million ikki yuz yigirma uch ming yetti yuz olti) dona umumiy qiymati 1350 190 918 008 (bir trillion uch yuz ellik milliard bir yuz to'qson million to'qqiz yuz o'n sakkiz ming sakkiz) so'mlik oddiy egasining nomi yozilgan xujjatsiz shakldagi aksiyalar 2022-yil 2-fevralda muomalaga kiritilgan.

2-rasm: Mikrokreditbank uch yillik aksiyalar narxini o'zgarishi¹⁰

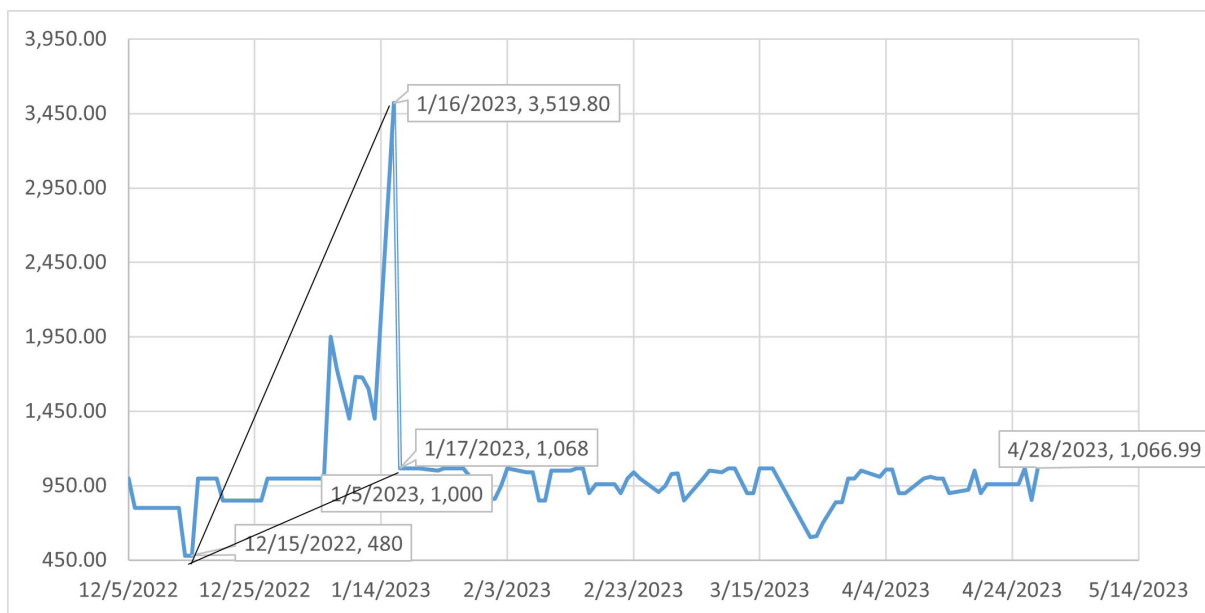
8 https://uzse.uz/isu_infos/STK?isu_cd=UZ7037560008&locale=uz сайти маълумотлари асосида тайёрланди.

9 https://mkbank.uz/upload/medialibrary/4a9/nihb8gqpq3n58fo2h2vxoqqewh3s6rdx/28_Emissiya.pdf

10 Muallif tomonidan tuzilgan.

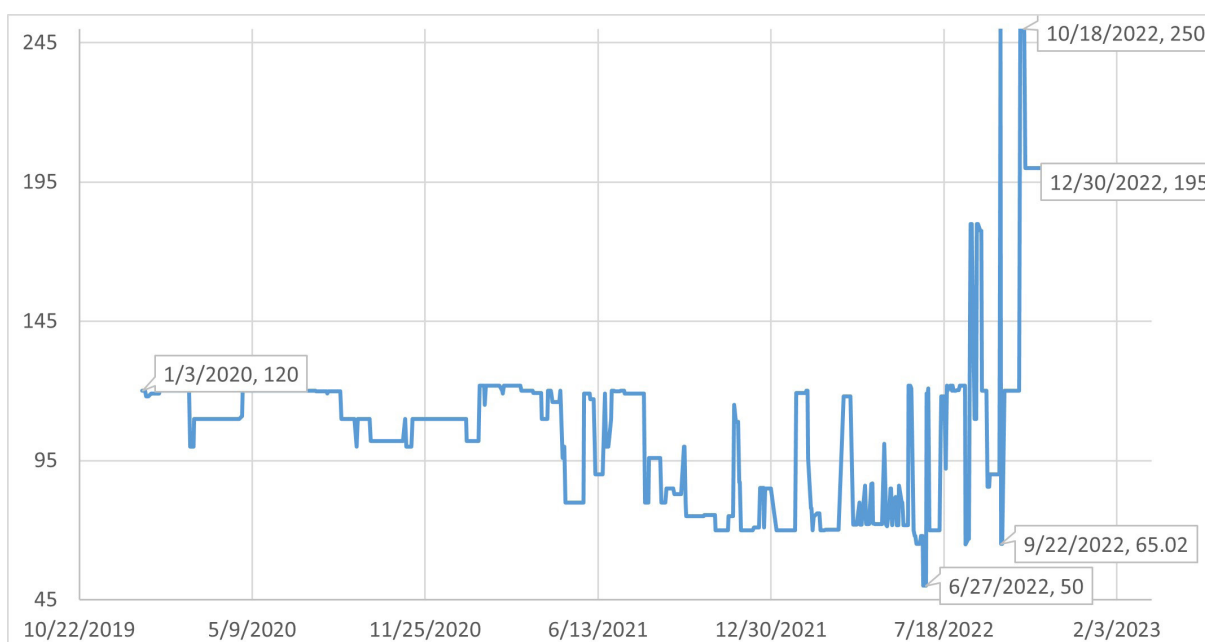

Bank ustav kapitalining miqdori (so'm): 2 197 142 422 212 so'm; ilgari joylashtirilgan aksiyalar soni (turlari bo'yicha taqsimlangan)da chiqarilgan aksiyalarning umumiy soni 2 057 219 459 dona, shundan, oddiy aksiyalar soni 2 057 114 459 dona; egasining nomi yozilgan imtiyozli aksiyalar — 135 000 dona.

3-rasm: Mikrocreditbank aksiyalar narxini o'zgarishi¹¹

Mikrocredit bankning aksiyalar narxini o'zgarish ya'ni keskin o'sish-kamayish uchburchagi grafigi faqat birgina holatda kuzatilgan. Ushbu holat 2022-yil dekabr oyi va 2023-yilning yanvar oylarida kuzatilgan. Bunda bankning aksiyalari keskin o'sish orqali keyinchalik pasayishga kelgan.

4-rasm: Qishloq qurilish bankining aksiyalar narxini o'zgarishi (3 yillik)¹²

Qishloq qurilish bankining 2017-yil 27-fevraldagi Bank kengashining majlis bayoni asosida egasining nomi yozilgan nominal qiymati 119,25 so'm bo'lgan, 216 499 999 900,50 so'mlik 1 815 513 626 dona oddiy aksiyalar chiqarilgan¹³.

11 Muallif tomonidan tuzilgan.

12 https://uzse.uz/isu_infos/STK?isu_cd=UZ7018790004&begin_date=01.01.2020&end_date=

13 <https://manage.qishloqqurilishbank.uz/storage/documents/uVDQkOzRhdfAxMv1o9tcq2eJ0o8EdZWNH46Xydfz>.

Bankning aksiyalari qiymati 2022-yil iyul oyidan boshlab yuqoriga o'sish holatini kuzatish mumkin. Bankning aksiyalari narxi o'z nominal qiymatiga nisbatan 2022-yilning noyabr oyidan boshlab yuqori bo'lganini. Bank tomonidan emissiya qilingan aksiyalari bo'yicha to'lash uchun hisoblangan dividendlar miqdori 2016-2021-yillar oralig'ida oddiy aksiyalar uchun 2020-2021-yillar uchun to'lanmagan bo'lsa, imtiyozli aksiyalar bo'yicha har yili 23% dan to'lab berilgan. Oxirgi ikki yil uchun bank oddiy aksiyalar bo'yicha dividend to'lanmaganligi bu bankning ishlab chiqqan strategiyasidan kelib chiqqan holda bankning raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va bank mijozlariga raqamli bank xizmatlarini ko'rsatish maqsadida amalga oshirilmagan.

Oliingan tahlillar asosida banklarning aksiyalar narxini barqarorligini saqlashda quyidagi ko'rsatkichlar muhim rol o'ynashini belgilab beruvchi SII strategik muhim ko'rsatkichlar (strategically important indicators) taklif etilmoqda.

- davlat banklarini tezroq xususiy investorlarni jalb etish orqali aksiyalarini fond birjasida erkin harakatini ta'minlash;
- banklarning strategik maqsadlarida – bankni raqobatbardosh, mijozlarga yo'naltirilgan, bozor mexanizmlari asosida faoliyat yuritadigan, nafaqat mijozlar, balki sarmoyadorlar uchun jozibador bo'lgan bankka aylantirish va kelgusida bankni xususiylashtirishni kiritish;
- aktivlar – agar tahlil har chorakda o'tkazilmasa, mumkin bo'lgan yo'qotishlar, foyda taqsimoti, amortizatsiya, tarmoqlararo aylanma va xarajatlar uchun kamroq zaxira ko'rsatilishi kerak. Agar bank aktivlari bo'yicha aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 5% dan oshmasa, tendensiya barqaror bo'ladi;
- o'z kapitali – bu bank mablag'lari yig'indisi, hisobot va o'tgan davrlar foydasi, daromadlar, agar har chorakda tahlil qilinmasa, hisobot va o'tgan davrlar foydasidan foydalanish, hisobot va o'tgan yillardagi zararlar, va har chorakda emas, balki tahlil qilinganda xarajatlar. Agar bank o'z kapitalini aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 5% dan oshmasa, tendensiya barqaror bo'ladi;
- yil uchun sof foyda. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 3% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- davr uchun sof foyda – chorak uchun ko'rib chiqish taklif etiladi. Davr uchun sof foyda ko'rsatkichini taqsimlash zarur, chunki agar bank odatda normal ishlayotgan bo'lsa, hisobot choragidagi daromad avvalgisiga qaraganda sezilarli darajada past bo'lsa ham, jami foyda tendensiyasi har doim ijobiy bo'ladi. Bu davr uchun sof foyda ko'rsatkichi bo'lib, vaziyatni davrlar bo'yicha kuzatishga yordam beradi. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 3% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- aktivlar rentabelligi (ROA). Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- kapitalning rentabelligi (ROYE). Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- ustav kapitalining rentabelligi - sof foydaning ustav kapitalining o'rtacha qiymatiga nisbati. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- kapitalning yetarlilik koeffitsiyenti – o'z mablag'larining tavakkalchilik darajasidagi aktivlarga nisbati. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- joylashtirish bahosi (o'rtacha daromad keltiruvchi aktivlar bo'yicha daromad) - olingan foiz daromadining operatsion aktivlarga nisbati. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- mablag'lar bo'yicha to'langan stavka - foizli xarajatlarning to'langan majburiyatlarga nisbati. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- sof foiz spreadi – joylashtirish narxi va jalb qilish narxi o'rtasidagi farq. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- sof foiz marjasi – foiz daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi farq. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- aylanma mablag'lar – daromad keltiruvchi aktivlar ulushi aktivlarning umumiy miqdoriga bo'linadi. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 3% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- tegishli aktivlardagi zaxiralarning ulushi - aktivlar sifatini tavsiflovchi yig'ma ko'rsatkich. U aktivlar uchun zaxiralar miqdori sifatida hisoblab chiqiladi, bu zaxira yaratilgan aktivlar miqdoriga tegishli. Agar aksiyalar narxiga nisbatan og'ish 1% dan oshmasa, tendensiya barqaror hisoblanadi;
- aktivlar va kapital bo'yicha reytinglarda o'rin. Reytinglar muntazam ravishda e'lon qilinmaganligi sababli, bu ko'rsatkich mavjud bo'lmashligi mumkin, ammo bozor ko'rsatkichi sifatida bu ko'rsatkich va uning tendensiyasi juda muhim hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olingan tahlillar asosida tijorat banklarida bank aksiyalarini fond birjasida erkin harakat qilishi hamda ularning narxini barqarorligini ta'minlash bo'yicha quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Davlat banklarini tezroq xususiy investorlarni jalb etish orqali aksiyalarini fond birjasida erkin harakatini ta'minlash.
2. Tijorat banklari aksiyalari narxlarini fond bozoridagi o'zgarishi, ularning ko'rsatkichlarini ijobiy (salbiy) tomonga o'zgarishi bilan to'g'ridan to'g'ri bog'langan. Shuning uchun bank aksiyalarining fond bozorida keskin ko'tarilish yoki keskin pasayib ketishi bank strategiyasining to'g'ri tashkil etilganligi yoki aksincha tanlangan strategik yo'l noto'g'ri ekanligi asoslandi.
3. Tijorat banklari fond bozorida aksiyalar narxini ma'lum bir vaqt oralig'ida o'zgarmay turishi, ularning iqtisodiy ko'rsatkichlariga ta'sir qilish orqali bank imidjini pasayishiga olib kelishi aloslab berildi.
4. Banklarning aksiyalar narxini barqarorligini saqlashda muhim rol o'ynashini belgilab beruvchi SII strategik muhim ko'rsatkichlar (strategically important indicators) ishlab chiqildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Claessens, Stijn, Demirgüç-Kunt, Asli, and Huizinga, Harry, "How Does Foreign Entry Affect the Domestic Banking Market?" Journal of banking and Finance, 25: 891-911, 2001.
2. John P. Bonin, Iftexhar Hasan and Paul Wachte. Privatization matters: Bank efficiency in transition countries. Multiprint Oy Helsinki 2004. All opinions expressed are those of the authors and do not necessarily reflect the views of the Bank of Finland.
3. Sudhi Sharma, Indira Bhardwaj, Kamal Kishore. Accounting for the Effect of Accounting and Regulatory Variables on Bank Share Prices — An Empirical Study of Indian Banks in Panel Data Modeling. Asian Journal of Accounting Research. ISSN: 2459-9700. Open access. Article publication date: December 27, 2022 Issue publication date: March 22, 2023.
4. <https://bcs-express.ru/novosti-i-analitika/v-pomoshch-investoru-kak-analizirovat-otchetnost-bankov?ysclid=lgxll>.
5. <https://discovered.com.ua/glossary/rentabelnost-banka/?ysclid=lgxllh077ur119278123>.
6. <https://manage.qishloqqurilishbank.uz/storage/documents/uVDQkOzRhdfAxMv1o9tcq2eJ0o8EdZWNH46Xydfz>.
7. https://mkbank.uz/upload/medialibrary/4a9/nihb8gpg3n58fo2h2vxqqewh3s6rdx/28_Emissiya.pdf.
8. <https://mkbank.uz/uz/shareholders/indicators>.
9. <https://mkbank.uz/uz/shareholders/bank-shares/charter-capital>.
10. <https://mkbank.uz/uz/shareholders/bank-shares/dividends>.
11. https://saylordotorg.github.io/text_money-and-banking-v2.0/s14-the-economics-of-financial-reg.html.
12. <https://sqb.uz/uz/for-investors/key-facts-uz>.
13. <https://sqb.uz/uz/for-investors/reports-and-presentations-uz>.
14. <https://sqb.uz/uz/for-investors/shares-and-dividends-uz>.
15. https://studbooks.net/784441/bankovskoe_delo/osnovnye_metodiki_otsenki_dohodov_kommerch.
16. https://uzse.uz/isu_infos/STK?isu_cd=UZ7018790004&begin_date=01.01.2020&end_date.
17. https://uzse.uz/isu_infos/STK?isu_cd=UZ7037560008&locale=uz сайти маълумотлари асосида тайёрланди.
18. https://uzse.uz/isu_infos/STK?isu_cd=UZ7047440001&begin_date=01.01.2020&end_date.
19. https://uzse.uz/isu_infos/STK?isu_cd=UZ7054570005&begin_date=02.04.2023&end_date=02.05.2023.
20. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/AJAR-11-2020-0110/full/html>.
21. https://www.ipotekabank.uz/uz/investors/shai_keyf.
22. https://www.ipotekabank.uz/uz/investors/shai_sharad.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.